

TAHYNÉ Dr. KOVÁCS Ágnes
egyetemi tanársegéd
Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Ágnes TAHYNÉ KOVÁCS
Wissenschaftliche Assistentin
Pázmány Péter Katholische Universität

A GMO-jelölés jogi jelentősége és a '37-es számú javaslat' bukása

Der Stellenwert der GVO-Bezeichnung und der Sturz von 'Proposition 37'

A tanulmány a Pázmány Péter Katolikus Egyetem TÁMOP-4.2.1.B-11/2/KMR-2011-0002. sz. projektje (A tudományos kutatások kibontakoztatása a PPKE-n) keretében jelent meg.

Die Studie ist im Kontext der Katholischen Universität TÁMOP-4.2.1.B-11/2/KMR-2011-0002. Nr. Projekt (die Entfaltung der wissenschaftlichen Forschung PPKE n) erschien.

1. A társadalmi részvétel elve és a génmódosítás szabályozásának kapcsolata általában

1. Die Verknüpfung des Prinzips der Beteiligung der Öffentlichkeit und der Regelung von GVOs

A *jogállamiság* megteremtésében, és ezen belül különösen a környezetjogban, egyre erősödő követelményt jelent az egyéni és kollektív társadalmi részvétel joga és kötelezettsége.¹ A társadalom egésze, csoportjai és egyénei a környezeti ártalmak elszünetedői, ezért elmaradhatatlan bevonásuk a döntések előkészítésébe, magába a döntéshozatalba és a döntések megvalósításának ellenőrzésébe. Említést érdemel, a társadalmi részvétel érvényesülésének egy újabb formája a mediációban részt vevők szerepe, akik a társadalmi részvétel elvének érvényesítésébe szerződési vonásokat visznek.²

Das Recht und der Pflicht der individuellen und der gesellschaftlichen Beteiligung der Öffentlichkeit bedeutet eine immer stärkere Herausforderung in der Herstellung des Rechtsstaates, vor allem auf dem Gebiet des Umweltschutzes.¹ Die Gesellschaft, ihre Individuen und Gruppen leiden unter die umweltliche Beschädigungen, deswegen ist es wichtig, sie in die Vorbereitungen und Durchsetzungen der Entscheidungen hineinzuziehen. Es gibt eine ganz neue Form der Durchsetzung der Beteiligung der Öffentlichkeit durch die Mediation; dadurch werden die Kennzeichen des Vertrages in der Beteiligung der Öffentlichkeit eine Rolle haben.²

A társadalmi részvétel elvének a GMO-k alkalmazása során való vizsgálatakor fontosnak tartjuk kiemelni, hogy *a környezeti demokrácia jogintézményei a nemzetközi egyezmények részekévé váltak.*

Wenn wir die Beteiligung der Öffentlichkeit in der Beziehung der Benutzung von GVOs forschen, ist es nennenswert, dass die Rechtsinstitutionen der umweltlichen Demokratie Teile der internationalen Verträge geworden sind.

Amikor 1992-ben Rio de Janeiroban százötven ország állam- és kormányfői aláírták a riói deklarációt, a benne szereplő huszonhét alapelvvel, aligha gondolhatták, hogy a 10. alapelv a közösségi részvételről olyan karriert fog befutni, amely önmagában komoly befolyást gyakorol majd az országok környezetvédelmi, sőt azon kívüli hatósági rendszerének kialakítására és működtetésére.³ Az alapelv szerint „*a környezeti problémákat az összes érintett polgár részvételével lehet a legjobban kezelni a*

Man könnte es kaum wahren im Jahre 1992 in Rio de Janeiro als die Rio Deklaration mit seinen 27 Prinzipien unterschrieben wurde, dass das zehnte Prinzip der Beteiligung der Gesellschaft eine so große Karriere und einen bedeutenden Einfluss auf die Gestaltung und Aktivierung der umweltlichen und behördlichen Systeme der Staaten haben wird.³ Nach dem 10. Grundsatz: „*Umweltfragen sind am besten auf entsprechender Ebene unter Beteiligung aller betroffenen Bürger zu behandeln.*

megfelelő szinten. Nemzeti szinten minden egyénnek biztosítani kell a hatóságoknál rendelkezésre álló környezeti információhoz való hozzáférést, ideértve a közösségekben a veszélyes anyagokra és tevékenységekre vonatkozó információit, továbbá lehetőséget kell biztosítani a döntéshozatali eljárásokban való részvételre. Az államoknak a környezeti információ széles körű terjesztésével elő kell segíteniük, és bátorítaniuk kell azt, hogy a nyilvánosság tudomást szerezzen ezekről a lehetőségekről és gyakorolja részvételi jogosultságait. Biztosítani kell ezen felül a hatékony bírósági és közigazgatási jogorvoslati lehetőségekhez való hozzáférést, ideértve a kártérítést és a károk behrehozatalát is.”

A 10. alapelv már meghatározta a közösségi részvétel három pillérét, azaz az információhoz való hozzájutás jogát, a döntéshozatali részvétel és a jogorvoslat jogát a környezetvédelmi ügyekben és ezt kiegészítette a részvételre képesítés állami kötelezettségével. Ennek a rendszernek a kibontására és hatékony működtetésére született meg 1998-ban az ENSZ Európai és Gazdasági Bizottságának területén (Európában, Észak-Amerikában és néhány közép-ázsiai országban) érvényes *Aarbusi Egyezmény*. Ez a nemzetközi jogban több szempontból is különlegesnek számító jogintézmény a környezetvédelem és a demokrácia szempontjából meghatározó jelentőségű eszmét dolgozott ki, fejlesztett tovább. Az 1998. évi *Aarbusi Egyezmény* összegyűjtötte és rendszerbe foglalta a környezeti ügyekben a közösségi részvétel elemeit, ezért követendő példának számít a világban.

Az Európai Unió hatodik Akcióprogramja nyomán az Európai Bizottság 2000-ben megkezdett 'European governance' elnevezésű projektje a társadalmi részvétel fontosságát kiemelte.

A jó kormányzás öt ismérveként a következőket jelölte meg: nyitottság, részvétel, elszámolási kötelezettség, hatékonyság és koherencia. „Úgy tűnt ekkor, hogy a szabályozó testületek a társadalmi részvétel fontosságát felismerték (...).”⁴

Ugyancsak kiemelendő a társadalmi részvétel

Auf nationaler Ebene erhält jeder Einzelne angemessenen Zugang zu den im Besitz öffentlicher Stellen befindlichen Informationen über die Umwelt, einschließlich Informationen über Gefahrstoffe und gefährliche Tätigkeiten in ihren Gemeinden, sowie die Gelegenheit zur Teilhabe an Entscheidungsprozessen. Die Staaten erleichtern und fördern die öffentliche Bewusstseinsbildung und die Beteiligung der Öffentlichkeit, indem sie Informationen in großem Umfang verfügbar machen. Wirksamer Zugang zu Gerichts- und Verwaltungsverfahren, so auch zu Abhilfe und Wiedergutmachung, wird gewährt.”

Der 10. Grundsatz hat schon die drei Säulen der Beteiligung der Öffentlichkeit festgelegt; das Recht auf freien Zugang zu Informationen, die Bürgerbeteiligung in der Entscheidungsprozess, das Recht auf Rechtsmittel in den urweltlichen Fällen, und die staatliche Verpflichtung der Qualifikation zur Beteiligung. Solch ein System zum Extrahieren und effizient zu betreiben ist im Jahr 1998 – geltend auf dem Gebiet der Wirtschaftskommission der Vereinten Nationen für Europa (Europa, Nordamerika und einige Länder Zentralasiens) – der *Aarhus-Konvention* geboren. In mehrfacher Hinsicht hat diese spezielle Rechtsinstitut auf dem Gebiet des Völkerrechts umweltlich und demokratisch bedeutende Ideen erarbeitet und weiterentwickelt. Die Aarhus Konvention hat im Jahr 1998 die Elemente der Beteiligung der Öffentlichkeit in Umweltangelegenheiten gesammelt und systematisiert; so gilt es als Vorbild für die Welt.

Im Zuge der Sechsten Aktionsprogramm der Europäischen Union hat die Europäische Kommission 'European governance' Project im Jahr 2000 ins Leben gerufen, welches Programm die Wichtigkeit die Beteiligung der Öffentlichkeit hervorgehoben hat.

Als gute Regierungsführung wurden darin die folgenden fünf Kriterien identifiziert: Offenheit, Partizipation, Verantwortlichkeit, Effektivität und Kohärenz. „Damals schien es so, dass die Aufsichtsbehörden die Bedeutung der Beteiligung der Öffentlichkeit erkannt haben (...).”⁴

Auch die Verordnung (EG) Nr. 1367/2006 des

elvének érvényesítése kapcsán az 1367/2006/EK rendelet (2006. szeptember 6.) a környezeti ügyekben az információhoz való hozzáférésről, a nyilvánosságának a döntéshozatalban történő részvételéről és az igazságszolgáltatáshoz való jog biztosításáról szóló Aarhusi Egyezmény rendelkezéseinek a közösségi intézményekre és szervekre való alkalmazásáról.

Így idővel a környezeti demokrácia jogintézményei az Európai Unió jogrendszerében is hivatkozási alapként jelentek meg.⁵ A *másodlagos jog* is egyre több helyen tartalmazza a társadalmi részvétel követelményét valamilyen formában. Ezzel párhuzamosan az *Európai Bíróság ítélezési gyakorlatában* arra törekedett, hogy egyrészt kötelezze a tagállamokat a társadalmi részvételre vonatkozó szabályok betartására, másrészt pedig, minél pontosabban definiálja a tagállamok számára a társadalmi részvétel lényeges érvényesülését jelentő jogalkotói szándékot.⁶

A génmódosítás⁷ területére is igaz, amint az a környezetvédelem egyéb területein is tapasztalható, hogy általában sem a társadalom, sem a hatalom nem ismeri fel, hogy a *környezetvédelem olyan közös érdek,* amelyben mindenki közvetlenül is érintett, így befolyását is bárki jogosan kívánja érvényesíteni.

Bizonyos jogtárgyak, az emberiség egészének javát kell szolgálják, ezért kivonandók az állam általi kisajátítás és a mindenkinek nyitva álló kiaknázás rendszeréből és speciálisan szabályozandók. Ezen tárgykörökbe tartozik a világörökség,⁸ az emberiség közös öröksége⁹ és az emberiség közös gondja, ügye.

A környezetvédelmet tehát úgy értelmezhetjük, mint az emberiség közös érdekét, amely így megváltoztatja az állami szuverenitás hagyományos értelmezését.

A 'közös ügy' gondolat értelmében az adott kérdés már nem egy állam joghatósága vagy érdekköre, hanem igényli a nemzetközi fellépést, illetve a jogalkotás, jogkövetés és jogérvényesítés új formáit.

Europäischen Parlaments und des Rates vom 6. September 2006 über die Anwendung der Bestimmungen des Übereinkommens von Århus über den Zugang zu Informationen, die Öffentlichkeitsbeteiligung an Entscheidungsverfahren und den Zugang zu Gerichten in Umweltangelegenheiten auf Organe und Einrichtungen der Gemeinschaft ist hervorzuheben.

Im Laufe der Zeit sind die rechtlichen Institutionen der ökologischen Demokratie auch in der Rechtsordnung der Europäischen Union als Referenz erschienen.⁵ Auch die sekundäre Gesetzgebung begreift immer öfter in irgendwelcher Form die Pflicht der Öffentlichkeitsbeteiligung. Parallel hat der Europäische Gerichtshof in seiner Rechtsprechung versucht, einerseits die Mitgliedstaaten zur Einhaltung der Regeln zur Beteiligung der Öffentlichkeit zu verpflichten, andererseits die Beteiligung der Öffentlichkeit bedeutenden Gesetzesvorhaben für die Mitgliedstaaten so präzise wie möglich festzulegen.⁶

Auf dem Gebiet des GVOs⁷ ist es auch wahr, – wie es in anderen Bereichen des Umweltrechts zu beobachten ist, – dass im allgemeinen weder die Gesellschaft noch die Macht erkennt, dass die Umwelt ein solches gemeinsame Interesse ist, woran jeder direkt beteiligt, und somit berechtigt ist, seinen Einfluss geltend zu machen.

Einige rechtliche Interessen müssen dem Wohl der Menschheit als Ganzes dienen, und deswegen sind sie des für alle offenen Ausbeutungssystems zu subtrahieren, und sind speziell zu regeln. Hierzu gehören die Welterbe,⁸ das gemeinsame Erbe der Menschheit⁹ und der Menschheit gemeinsame Probleme und Fragen.

Der Umweltschutz kann somit als dem gemeinsamen Interesse der Menschheit verstanden werden, wodurch sich das traditionelle Verständnis von staatlicher Souveränität verändert.

Der Menschheit gemeinsame Probleme entsprechend gehört die Frage nicht mehr zum Interesse oder der Gerichtsbarkeit eines Staates, sondern erfordert internationale Maßnahmen und

A *res communis* koncepció is ezt fejezi ki, illetve erős az összefüggés az *erga omnes* kötelezettségek irányában is. Mindehhez intézményi és eljárási garanciák kiépítése is szükséges, mint akár a társadalmi részvétel.¹⁰ A legutóbbi kategóriába tartozik az éghajlatváltozás, a biodiverzitás csökkenésének megállítása és megőrzése is, és mint ezekre kiható a *génmódosítás szabályozása is ekként, közös ügyként értelmezhető, különösen tekintettel a közvetett és késleltetett hatásaira.*¹¹ Mindehhez intézményi és eljárási garanciák kiépítése is szükséges, mint akár a társadalmi részvétel.¹² Ebből következő feladat a környezetvédelem egész problémakörének *tudatosítása, a tájékoztatás, ismeret-terjesztés és oktatás.* Amikor a társadalmi részvételnek a *génmódosítás alkalmazása kapcsán* történő megvalósulásáról beszélünk, akkor annak minden fentebbi pillére szóba kerülhet: az információhoz való jog, a jogalkotásban és a közigazgatási döntéshozatalban való részvétel joga (közvetett vagy közvetlen formában), a jogorvoslati jog és a környezeti egyesületek jogai. Ezek közül most kizárólag a *közvetlen döntéshozatali részvétel egyik formáját, a népszavazás szerepét kívánjuk csupán vizsgálni* – egy aktualitás okán és tekintettel a rendelkezésre álló terjedelmi korlátokra. A hatékony és tartalmi szempontból is eredményes népszavazásnak azonban közvetlen előfeltétele a társadalom megfelelő informálása, az *információhoz való hozzáférés jogának* érvényesítése is, ezért alább ennek egyes alapvető követelményeit is be kell mutatnunk ahhoz, hogy a közvetlen problémát megfelelően feltárhasuk

2. A népszavazás intézményéről röviden

A népszavazás¹³ a népképviselő érvényesítésének, a közvetlen demokráciának az egyik formája. A demokratikus berendezkedésű országokban a *batalom forrása a nép*, a parlamenti választások, illetve a helyi önkormányzati választások között is kifejezheti akarátát, illetve véleményét bizonyos kérdésekben. Az elmúlt bő negyedszázadban a közvetlen demokratikus eszközök gyakorlati alkalmazása világszerte jelentősen megnövekedett. Ennek oka egyrészt az, hogy az utóbbi évtizedekben számos

Rechtsvorschriften, Einhaltung und neuer Formen der Durchsetzung.

Das Konzept von *res communis* drückt es ebenso aus, und es gibt auch eine starke Korrelation der Richtung der *erga omnes* Verpflichtungen. Dazu sind institutionellen und prozeduralen Garantien erforderlich, wie z.B. soziale Teilhabe.¹⁰ Der letzte Kategorie gehören der Klimawandel, Verlust und Erhaltung der biologischen Vielfalt, und die Regulierung der Gentechnik als solche, als eine Angelegenheit von gemeinsamer Interpretation, vor allem im Hinblick auf indirekte und verzögerte Effekte.¹¹ Es ist erforderlich all diese institutionellen und prozeduralen Garantien auszubauen, wie z.B. soziale Teilhabe.¹² Dafür ist die nächste Aufgabe, das Bewusstsein für das Problem der Umwelt und Gesundheit, Information, Sensibilisierung und Bildung zu erhöhen. Wenn wir über das soziale Engagement in Verbindung mit dem Einsatz von GVOs reden, können seine Säulen in Betracht gezogen werden: das Recht auf Information, das legislative und administrative Entscheidungsprozesse Rechte (unmittelbare oder mittelbare Form), das Recht auf Berufung und Umweltverbänden Rechte. Von diesen möchten wir nur eine Form der direkten Beteiligung, das Referendum, prüfen – Aufgrund der Aktualität und der zur Verfügung stehenden Platz. Direkte Voraussetzung des wirksamen und erfolgreichen Referendums ist der Gesellschaft die richtige Information zur Verfügung stehen zu lassen, die Versicherung des Rechts auf die Informationen, deswegen müssen wir die grundlegenden Anforderungen beschreiben.

2. Kurz über die Anstalt der Volksabstimmung/Referendum

Das Referendum¹³ ist eine Form der Durchsetzung der Volksvertretung und direkte Demokratie. In demokratischen Ländern ist die Quelle der Macht das Volk, und es kann sein Wille zwischen die Parlamentswahlen und Kommunalwahlen zum Ausdruck bringen. Im Laufe des letzten Vierteljahrhunderts wurde die praktische Anwendung direktdemokratische Instrumente vermehrt. Dies liegt teilweise daran, dass in den letzten Jahrzehnten vielen Staaten direktdemok-

állam vezetett be közvetlen demokratikus intézményeket saját alkotmányos rendszerébe, másrészt az, hogy olyan országokban is intenzívebbé vált ezek gyakorlata, amelyekben a népjogoknak régi hagyománya van. A közvetlen demokráciát napjainkban nem a képviseleti demokrácia ellentétéként fogják fel, hanem azt kiegészítő olyan megoldásnak tartják, amely az egyre erősebben differenciálódott társadalom igényeit jobban képes artikulálni, mint a meghatározott időközönként megtartott népképviseleti választások. A közvetlen demokratikus intézmények – helyes alkalmazásuk esetén – oda vezetnek, hogy *a politika kénytelen a polgárok preferenciáit jobban figyelembe venni*. A közvetlen demokrácia így alkalmas eszközzé válhat a reprezentatív rendszer problémáinak enyhítésére és az állami döntések legitimitásának növelésére. Napjaink demokratikus államait mindenhol elsődleges képviseleti alapon kormányozzák. Még Svájcban is, ahol a közvetlen demokrácia a legjobban kiépített intézményrendszerrel bír, csak a referendumra bocsátható kérdések 7%-ában tartanak ténylegesen népszavazást; a lehetséges kérdések több mint 90%-át képviseleti úton döntenek el. Ahhoz azonban, hogy *a reprezentatív és a közvetlen demokrácia optimálisan ki tudják egészíteni egymást*, a két eljárásmodot megfelelő módon össze kell hangolni. Annak érdekében, hogy a *szavazópolgárok alaposan informálva dönthessenek* a népszavazásra fűltt kérdésekről, kívánatos lenne, hogy a pártkampányok mellett objektívebb információk is rendelkezésükre álljanak. *Kaliforniában a California Legislative Analyst's Office minden népi kezdeményezésről szakmai véleményt mond és kimutatja azok költségvetéseit*. Ezt a szakvéleményt – az egyéb népszavazási anyagokkal együtt – hetekkel a szavazás előtt kézbesítik a választópolgároknak. *Svájcban a szövetségi kormányzat a kezdeményezőkkel együttműködve információs anyagot (Bundesbüchlein) készít, amely összefoglalja a kezdeményezés céljait és feltünteti a parlament állásfoglalását is*. A tájékoztató anyagok mindkét esetben *objektív információforrást* biztosítanak a választópolgárok részére, akik meg is bízhatnak ezekben. Az információs anyagok kidolgozásával azonban *egy olyan intézményt célszerű megbízni, amely független a kormányzattól*.¹⁴

ratischen Institutionen in ihre eigene Verfassungsordnung eingeführt haben, andererseits wurde ihre Praxis auch in solchen Staaten intensiviert, wo die Menschenrechte eine lange Tradition haben. Heute wird die repräsentative Demokratie nicht als das Gegenteil der direkten Demokratie empfunden, sondern hält man es für eine komplementäre Lösung, welche die differenzierten Bedürfnisse der Gesellschaft besser ausdrücken kann, als die Volksvertretungswahlen. Die korrekt angewandten direktdemokratischen Institutionen führen dorthin, dass die Präferenzen der Bürger durch die Politik besser berücksichtigt werden müssen. Dadurch könnte die indirekte Demokratie ein geeignetes Werkzeug sein, um die Probleme der repräsentativen Systeme zu reduzieren und die Legitimität der Entscheidungen der Regierung zu erhöhen. Heutzutage werden alle demokratische Staaten überwiegend auf der Basis der Repräsentation geregelt. Auch in der Schweiz, wo die indirekte Demokratie am besten ausgebaute Institutionen hat, hält man nur in 7 Prozent der Volksentscheidungsfragen Referendum; mehr als 90 Prozent der möglichen Fragen werden durch Vertretung entschieden. Damit die repräsentative und direkte Demokratie sich gegenseitig perfekt ergänzen können, sollten die beiden Verfahren angemessen koordiniert werden. Damit die entscheidenden Wähler die Referendumsfragen gründlich informiert beantworten können, sollte es mehr objektive Informationen neben den Partei-Kampagnen zu ihren Verfügung stehen. Der *California Legislative Analyst's Office* in Kalifornien sagt eine professionelle Meinung über allen Volksinitiativen und zeigt ihre Kosten Engagement aus. Diese Fachmeinungen werden den Wählern Wochen vor der Abstimmung mit anderen Teilen des Referendums zugestellt. In der Schweiz bereitet die Bundesregierung *Bundesbüchlein* mit den Initiatoren vor, welche die Ziele der Initiative zusammenfasst und die Stellungnahme des Parlaments enthält. Die Berichterstattungen bedeuten in beiden Fällen eine objektive Informationsquelle für die Wähler, die denen Zutrauen schenken. Es sollte mit der Ausführung der Prospekte solch eine Institution auftragen, die von der Regierung unabhängig wäre.¹⁴

3. A GMO-kra vonatkozó információkról a címkézési kötelezettség kapcsán az Európai Unióban

A fentiekben körvonalazott népszavazási lehetőségnek tehát a megfelelő információ közvetlen előfeltétele – ez kiindulási tételünk. Most pedig lássunk *két olyan szabályozási pontot*, amelyben az Európai Unió egy-egy intézménye figyelmünket a fogyasztók érdekeire irányítja.

Alapszerződési szinten deklarált az Európai Unióban a fogyasztók védelme.¹⁵ Emellett az európai uniós szabályozások körében a nyomon követhetőség és a címkézés szabályai szerint „biztosítani kell, hogy a fogyasztókat teljes körűen és megbízható módon tájékoztassák a GMO-król és az azokból előállított termékekről, élelmiszerekről és takarmányokról, lehetővé téve, hogy tájékozottan válasszanak a termékek közül.”¹⁶ A civil szféra működésének jogi szabályaira különösképpen áll az a megállapítás, hogy nem képzelhető el hatékony jogi szabály az érintettek együttműködése nélkül a jogalkotás előkészítésében és a jogalkalmazásban.¹⁷

Bár nem kötelező erejű forrás, mégis értékes jogalkotási megfontolásokat tartalmaznak az ajánlások és a vélemények.

A Régiók Bizottsága egy 2011-es véleményében úgy fogalmaz a koexistencia szabályozása kapcsán, hogy „sürgősen figyelembe kell venni a tagállamok és a régiók szintjén meghozott tiltó határozato-kat és intézkedéseket, mivel ezek a fogyasztók számára átlátható piaci kontextusban nem lehetnek kitéve jogbészagnak. (...) Ezzel kapcsolatban azt javasolja az Európai Bizottságnak, hogy hozzon létre egy internetes honlapot, ahonnan linkek vezetnek a meglévő természetett kultúrákkal kapcsolatos nemzeti nyilvántartásokhoz.”¹⁸

A fenntarthatóság része, hogy a génmódosítással kapcsolatos tevékenységek a fogyasztók érdekében történjenek, különösen a *nyomon követés és a címkézés* szabályai által. A *címke szerepét* értékelve *közvetlen és*

3. Über die Informationen über GVOs gelegentlich der Pflichtung der Kennzeichnungen in der EU

Unser Grundsatz ist, dass die geeignete Information die Voraussetzung des Referendums ist. Jetzt prüfen wir zwei solche Regelungspunkte, wo die Europäische Union unsere Aufmerksamkeit auf die Interesse der Verbrauchers zieht.

In der Europäischen Union ist der Schutz des Verbrauchers auf der Ebene des Grundvertrags erklärt.¹⁵ In der europäischen Regelung von GVOs, nach der Regelungen der Rückverfolgbarkeit und Kennzeichnung der GVOs soll die Folgende versichert werden. „Die vollständige und zuverlässige Information der Verbraucher im Zusammenhang mit GVO und aus diesen hergestellten Produkten sowie Lebens- und Futtermitteln muss gewährleistet sein, damit die Verbraucher eine sachkundige Produktauswahl treffen können.”¹⁶ Hinsichtlich der gesetzlichen Vorschriften der Zivilgesellschaft gilt es insbesondere, dass ohne die Zusammenarbeit der Akteure keine wirksame gesetzliche Regelung in der Vorbereitung der Gesetzgebung und Strafverfolgung denkbar wäre.¹⁷

Obwohl sind die Empfehlungen und Stellungnahmen nicht obligatorische Rechtsquellen, enthalten trotzdem wertvolle legislative Überlegungen.

Ausschuss der Regionen sagt in einer seine Empfehlungen in der Beziehung der Koexistenz die Folgenden: „hält es für dringend angezeigt, die von den Mitgliedstaaten und Regionen erlassenen Entscheidungen bzw. Maßnahmen zum Verbot von GVO zu berücksichtigen, da diese in einem für den Verbraucher transparenten Markt keinem juristischen Vakuum ausgesetzt sein dürfen; empfiehlt in diesem Zusammenhang der Kommission, eine Internetseite einzurichten, auf der Links zu den bestehenden nationalen Standortregistern der Mitgliedstaaten enthalten sind.”¹⁸

Es ist Teil der Nachhaltigkeit, dass die Aktivitäten im Zusammenhang mit GVOs für die Verbrauchers sein sollen, höchstens mit der Hilfe der Regelung von Rückverfolgbarkeit und Kennzeich-

közvetett követelményekről szólhatunk. Közvetlen hatása, hogy a lakosság jobban informált a termékek környezeti jellemzőiről, javul az érintett gyártók imázsa, terjednek a környezetbarát termékek és ezzel javul a környezetvédelem helyzete.

Közvetett követelményként pedig az jelölhető meg, hogy javul az információáramlás az érintettek (az ipar, a társadalmi szervezetek, az állam, illetve a tagállamok és a Bizottság viszonylatában) között a környezetvédelmi technológiákról vagy éppen a lakosság környezeti érzékenységről.¹⁹

A GMO-k megfelelő nyomon követhetőségének és címkézésének az az alapja, hogy a *forgalomba hozatal minden szakaszában továbbítják és tárolják az arra vonatkozó információkat*, hogy a termékek GMO-t tartalmaznak vagy abból készültek, valamint ezen GMO-k egyedi kódjait. A kódokat arra is fel lehet használni, hogy egy nyilvántartásból hozzá lehessen férni a GMO-kra vonatkozó egyedi információkhoz, és elősegítsék azok azonosítását, kimutatását és ellenőrzését a 2001/18/EK irányelvvel összhangban.²⁰

Ez az alapelv összhangban van a környezetjognak a *bölcsőtől a sárga elvével*²¹ és azon keresztül hosszú távon a fenntartható fejlődést szolgálja. A jogszabály a következő feltételeket szabja meg: a GMO-tartalmat *minden esetben jelölni kell, ha az élelmiszer vagy takarmány GMO-t tartalmaz, vagy azokból áll, azt GMO-kból állították elő, vagy GMO-kból előállított összetevőket tartalmaz.*²² Ezt a szabályozást nem kell alkalmazni azokra az élelmiszerekre és takarmányokra, amelyek az egyes összetevők, vagy ha az egyetlen összetevőből álló, és legfeljebb 0,9 százalékos arányban olyan anyagot tartalmaznak, amely GMO-t tartalmaz, azokból áll, vagy állították elő, feltéve, hogy ez az előfordulás véletlen és technikailag elkerülhetetlen.²³

A jelölési kötelezettség alóli *kivételt* jelenti, ha 1. ez az érték 0,9 százalékos alatti, 2. a GMO jelenléte

Die Rolle der Kennzeichnung kann direkt und indirekt sein. Die direkte Wirkungen der Kennzeichnung sind, dass die Bevölkerung von die Umwelteigenschaften von Produkten besser informiert wäre, die Bewertung der entsprechende Herstellers, und dadurch auch die Lage des Umweltschutzes besser wäre.

Indirekte Wirkung der Kennzeichnung ist, dass die Informationsfluss über Umwelttechnologien oder sogar über die ökologische Empfindlichkeit der Bevölkerung zwischen die betreffende Akteuren (Industrie, NGOs, in Bezug auf der Staat und der Mitgliedstaaten und der Kommission) besser wird.¹⁹

Der Grund der Regelung über Rückverfolgbarkeit und Kennzeichnung ist, dass alle Informationen von GVOs in den Produkten und die Kode der GVOs in aller Periode der Marketing weitergegeben und gespeichert werden. Den Kode kann man auch so verwenden, dass man auf die einzelnen Informationen von GVOs durch einen Nachweis zugreifen kann, um die Identifizierung, Erfassung und Kontrolle nach der Richtlinie 2001/18 zu sichern.²⁰

Dieses Prinzip steht im Einklang mit den ökologischen Grundsätzen von der Wiege bis zur Bahre²¹ und dadurch ist es ein langfristiger, nachhaltiger Fortschritt. Das Gesetz definiert die folgenden Begriffe: Dieser Abschnitt gilt für Lebensmittel, die als solche an den Verbraucher oder an Anbieter von Gemeinschaftsverpflegung innerhalb der Gemeinschaft geliefert werden sollen und die a) GVO enthalten oder daraus bestehen oder b) aus GVO hergestellt werden oder Zutaten enthalten, die aus GVO hergestellt werden.²² Dieser Abschnitt gilt nicht für Lebensmittel, die Material enthalten, das GVO enthält, aus solchen besteht oder aus solchen hergestellt ist, mit einem Anteil, der nicht höher ist als 0,9 Prozent der einzelnen Lebensmittelzutaten oder des Lebensmittels, wenn es aus einer einzigen Zutat besteht, vorausgesetzt, dieser Anteil ist zufällig oder technisch nicht zu vermeiden.²³

Ausgenommen von den Anforderungen der

véletlen, vagyis a gyártó nem tud róla, 3. ha az közvetlenül az élelmiszerbe kerül. Ha GMO-val takarmányozott állat húsát, tejét használják fel, adják el, már nem szükséges feltüntetni. Ez utóbbi azon a meggyőződésen alapul – amit néhány természettudós kétségbe vont és megcáfolt²⁴ –, hogy az említett állatok esetében a GMO nem kerül bele az élelmiszerbe.

A felfogás szerint ugyanis az állatok emésztő traktusából a módosított gének nem jutnak bele a vérükbe vagy húrukba, tejükbe, így nem kerülhetnek tovább, mivel a bélrendszerben tökéletesen lebomlanak a tápanyagok egészen az alapegységeig. Ez a szabályozás azonban kimondottan a gyártót védi a fogyasztóval szemben, hiszen még a természettudósok is vitatkoznak a lehetséges egészségügyi hatásokról. Ismét kiszolgáltatott helyzetben van a jogalkotás emiatt, de a jelenlegi szabályozás a ténybeli viták mellett nem az elővigyázatosság elvét követik, mert akkor tiltanák mindaddig, amíg a biztonságosság be nem bizonyosodik.

Ma még a legtöbb esetben igen nehéz GMO-mentes, valóban tiszta alapanyaghoz jutni, a gyártók pedig könnyen védekezhetnek azzal, hogy nem tudtak a GMO jelenlétéről. Az 1829/2003/EK rendelet a géntechnológiával módosított élelmiszerekről és takarmányokról, preambulumban megjegyzi, hogy annak ellenére, hogy néhány vállalkozó elkerüli a géntechnológiával módosított élelmiszerek és takarmányok használatát, *ilyen anyagok egészen kis nyomokban jelen lehetnek a hagyományos élelmiszerekben és takarmányokban, a vetőmagtermelés, a növénytermesztés, a betakarítás, a szállítás vagy a feldolgozás során való véletlen vagy technikailag elkerülhetetlen előfordulásuk eredményeként.* Ilyen esetekben az élelmiszerre vagy a takarmányra nem vonatkoznak e rendelet címkézési követelményei. *„Annak megállapítása érdekében, hogy ezen anyag előfordulása véletlen vagy technikailag elkerülhetetlen, a vállalkozóknak bizonyítaniuk kell tudni az illetékes hatóság felé, hogy megfelelő lépéseket tettek az ilyen anyag előfordulásának elkerülésére.”*²⁵ A címkézési kötelezettség azt jelenti, hogy *„A GMO-ból álló vagy azt tartalmazó termékek esetében a piaci szereplők*

Kennzeichnung mittels ist, wenn 1. dieses Wert unter 0,9% ist, 2. dieser Anteil ist zufällig, also der Hersteller weiß davon nichts, 3. wenn es direkt ins Lebensmittel geht. Es gibt keine Pflicht für Kennzeichnung, wenn man das Fleisch oder Milch von den GVOs gefütterten Vieh verwenden oder verkauft. Letzteres basiert auf der Überzeugung, – was schon Einige Wissenschaftler bezweifeln²⁴ –, dass in diese Fällen die GVOs in die Lebensmittel nicht umgehen.

Es ist die Idee, dass die modifizierten Gene von dem Verdauungstrakt der Tiere in das Blut oder Fleisch, Milch nicht weitergehen können, weil die Nährstoffe im Darm bis zur vollständigen Zersetzung der Basiseinheiten spalten können. Diese Regelung sieht ausdrücklich den Schutz der Hersteller gegenüber dem Verbraucher vor, da die Wissenschaftler über die möglichen Auswirkungen auf die Gesundheit immer noch diskutieren. Die Gesetzgebung ist dadurch wieder anfällig, aber die Vorschriften in Kraft verfolgen nicht das Vorsorgeprinzip. Wenn es so wäre, wären die GVOs bis zum Gefunden der Sicherheit verboten.

Heute ist es in den meisten Fällen sehr schwierig, wirklich saubere Non-GVO-Produkte zu finden. Die Hersteller können sich ganz leicht damit verteidigen, dass sie von den GVOs keine Information gehabt hätten. Nach der Präambel der Verordnung (EG) Nr. 1829/2003 über genetisch veränderte Lebensmittel und Futtermittel kann man die Folgenden feststellen. Obwohl manche Unternehmer die Verwendung von genetisch veränderten Lebensmitteln und Futtermitteln vermeiden, kann dieses Material in konventionellen Lebensmitteln und Futtermitteln in sehr kleinen Spuren vorhanden sein, und zwar wegen des zufälligen oder technisch nicht zu vermeidenden Vorhandenseins bei der Saatgutproduktion, dem Anbau, der Ernte, dem Transport oder der Verarbeitung. In diesen Fällen sollte das Lebensmittel oder Futtermittel nicht den Kennzeichnungsanforderungen dieser Verordnung unterliegen. *„Damit festgestellt werden kann, dass das Vorhandensein dieses Materials zufällig oder technisch nicht zu vermeiden ist, müssen die Unternehmer den zuständigen Behörden nachweisen können, dass sie*

gondoskodnak arról, hogy: a GMO-ból álló vagy azt tartalmazó előrecsomagolt termékek címkején az 'Ez a termék géntechnológiával módosított szervezetet tartalmaz' vagy 'Ez a termék géntechnológiával módosított [szervezet(ek) neve]-t tartalmaz' szavak szerepeljenek. A végső fogyasztónak kínált nem előrecsomagolt termékek esetében az 'Ez a termék géntechnológiával módosított szervezetet tartalmaz' vagy 'Ez a termék géntechnológiával módosított [szervezet(ek) neve]-t tartalmaz' szavak szerepeljenek a termék kísérelésén vagy a termék kíséreléséhez kapcsolódóan.²⁶ GMO-ból előállított élelmiszernek szánt termékekre és a takarmánytermékekre vonatkozó nyomomonkövethetőségi követelmények szerint, a GMO-ból előállított termékek forgalomba hozatalakor a piaci szereplők gondoskodnak arról, hogy a jogszabályban megadott információkat írásban átadják azon piaci szereplőnek, aki a terméket átveszi. Ez vonatkozik minden olyan élelmiszer-összetevő megjelölése, amelyet GMO-ból állítottak elő; minden olyan takarmány-összetevő vagy -adalékanyag megjelölése, amelyet GMO-ból állítottak elő; c) olyan termékek esetében, amelyekhez nem létezik az összetevők jegyzéke, annak feltüntetése, hogy a terméket GMO-ból állították elő.²⁷ A tagállamok gondoskodnak arról, hogy végrehajtsák a megfelelő vizsgálati és más ellenőrzési intézkedéseket, beleértve a szűrőpróbaszerű ellenőrzéseket és a vizsgálatokat (minőségi és mennyiségi), hogy biztosítsák a rendelet betartását. A vizsgálati és ellenőrzési intézkedések magukba foglalják egy termék tárolásának szemléjét vagy ellenőrzését.²⁸

4. Egy elbukott amerikai népszavazás, amikor a gazdasági érdek megelőzi a környezetit

Mindennek előrebocsátását követően vizsgáljuk meg a konkrét esetet és annak tanulságait.

2012 nyarán több mint egymillió aláírás gyűlt össze a népszavazási kezdeményezés támogatására

geeignete Schritte unternommen haben, um das Vorhandensein derartiger Materialien zu vermeiden."²⁵ Bei Produkten, die aus GVO bestehen oder GVO enthalten, stellen die Beteiligten sicher, dass a) bei vorverpackten Produkten, die aus GVO bestehen oder GVO enthalten, der Vermerk 'Dieses Produkt enthält genetisch veränderte Organismen' oder 'Dieses Produkt enthält [Bezeichnung des Organismus/der Organismen], genetisch verändert' auf dem Etikett erscheint; b) bei nicht vorverpackten Produkten, die dem Endverbraucher angeboten werden, der Vermerk 'Dieses Produkt enthält genetisch veränderte Organismen' oder 'Dieses Produkt enthält [Bezeichnung des Organismus/der Organismen], genetisch verändert' auf dem Behältnis, in dem das Produkt dargeboten wird, oder im Zusammenhang mit der Darbietung des Produkts erscheint.²⁶ Bestimmungen über die Rückverfolgbarkeit von aus GVO hergestellten Lebensmitteln und Futtermitteln beim Inverkehrbringen eines aus GVO hergestellten Produkts gewährleisten die Beteiligten, dass dem Beteiligten, der das Produkt bezieht, schriftlich Folgendes übermittelt wird: a) die Angabe jeder einzelnen aus GVO hergestellten Lebensmittelzutat; b) die Angabe jedes einzelnen aus GVO hergestellten Futtermittel-Ausgangserzeugnisses oder Zusatzstoffs; c) bei Produkten ohne Verzeichnis der Zutaten die Angabe, dass das Produkt aus GVO hergestellt wurde.²⁷ Die Mitgliedstaaten stellen sicher, dass gegebenenfalls Inspektionen und andere Kontrollmaßnahmen einschließlich stichprobenartiger Kontrollen und Tests (qualitativ und quantitativ) zur Gewährleistung der Einhaltung dieser Verordnung durchgeführt werden. Zu den Inspektionen und Kontrollmaßnahmen können auch die Inspektionen und Kontrollen hinsichtlich des Bereithaltens eines Produkts gehören.²⁸

4. Der Sturz einer amerikanischen Volksabstimmung, wenn das wirtschaftliche Interesse dem umweltlichen Interesse vorausgeht

Nach den Obigen lassen wir einen spezifischen Fall und ihre Lehren untersuchen.

Im Sommer 2012 wurden mehr als eine Million Unterschriften zur Unterstützung einer Volks-

Kaliforniában, miszerint ott is legyen kötelező jelölni a GMO tartalmú élelmiszereket. Ahogy a fentiekben az európai szabályozásban, úgy a világ számos országában – összesen *61 országban* – *kötelező jelölni, ha egy élelmiszer genetikailag módosított összetevőket tartalmaz.* Az Egyesült Államokban viszont nem, de ez a helyzet a *2012. november 6-i* népszavazás eredményétől függően megváltozhatott volna *Kaliforniában*. A génmódosított élelmiszerek címkézéséről szóló népszavazás a '37-es számú javaslat' (*Proposition 37*) néven jelent meg.

A címkézési kötelezettség alól *kivételt képeztek volna* az étteremben fogyasztható ételek, az interneten forgalomba hozott áruk és az alkoholos italok. Továbbá a szabályozás nem vonatkozott volna az olyan állati eredetű termékekre sem, amelyeket GM-takarmánnyal etettek. A gyártók 21 hónapot kaptak volna az új címkék bevezetésére.

A javaslat csak egy volt az amerikai elnökválasztás kapcsán megszavazandó 10 másik mellett, amelyek szintén nem egyszerű kérdésekkel, pl. halálbüntetéssel, emberkereskedelemmel és az oktatás megadóztatásával foglalkoztak. A javaslat ennek ellenére hatalmas médiafigyelmet és társadalmi részvételt generált, mind a támogatók, mind az ellenzők részéről.

Az *ellenzők* között kivétel nélkül a legnagyobb génmódosított vetőmagot és vegyszereket gyártó cégek²⁹ és az ebből 'ételt' gyártók³⁰ találhatóak, akik elképesztő méretű kampányt indítottak a javaslat lejárására. Számptalan megalapozatlan érvük a többletköltségekre, az ezzel járó papírmunkára és jogi kötelezettségek teljesítésére vezethető vissza.³¹ Ezzel szemben a *támogatók* többsége kisebb biotermelőkől, független fogyasztói szervezetekből állt, akik szerint az embereknek joguk van tudni, hogy mit esznek.

Márpedig egy korábbi nemzeti felmérés szerint a megkérdezettek 91%-a szeretné tudni, hogy „mit eszik”. Mindezt abban az országban, amelyben becslések szerint a forgalmazott kukorica 85%-a, a

initiative – nach denen GVO-beinhalten Lebensmittel gekennzeichnet werden müssen – in Kalifornien gesammelt. Wie wir es oben gesehen hatten, es ist sowohl in der europäischen Regelung als auch in 61 Staaten der Welt die verpflichtete Kennzeichnung der GVOs vorgeschrieben. In der USA ist es nicht obligatorisch. Diese Lage hätte sich am 6. November 2012 abhängig von den Ergebnissen des Referendums in Kalifornien ändern können. Das Referendum über den Pflicht der Kennzeichnung der GVOs erschien mit dem Titel 'Der Vorschlag 37' ('Proposition 37').

Die im Restaurant gegessenen Speisen, die im Internet vermarktete Produkte und alkoholische Getränke wurden von der Kennzeichnungspflicht befreit. Die Bestimmungen würde auf die Bewegung von tierischen Produkten nicht gelten, die aus mit GVOs gefütterten Vieh hergestellt wurden. Die Produzenten würden 21 Monaten nach Einführung des neuen Labels erhalten haben.

Der Vorschlag war nur eine neben den in Beziehung mit der US-Präsidentschaftswahl vorgekommenen 10 anderen, die auch nicht einfache Fragen waren (z.B.: Todesstrafe, Menschenhandel und die Ausbildungssteuer). Trotz dieser hat der Vorschlag eine sehr große Fläche in den Medien bekommen und erzeugte eine grosse gesellschaftliche Teilhabe sowohl mit Befürworter als auch mit Gegner.

Die Gegner gehören zu den größten GM-Saatgut und Chemikalien Hersteller²⁹ und die Hersteller die daraus 'Essen' produzieren. Sie haben eine erstaunlich grosse Kampagne ins Leben gerufen, um den Vorschlag zu diskreditieren. Zu ihre vielen unbegründeten Argumente gehören zusätzliche Kosten, der damit verbundene Papierkram und rechtliche Verpflichtungen.³⁰ Im Gegensatz dazu besatnd die Mehrheit der Befürworter aus kleinen organischen Produzenten und unabhängige Verbraucherorganisationen.

Ihrer Meinung nach haben die Leute das Recht auf Information darüber was sie tatsächlich essen. Eine frühere nationale Umfrage ergab, dass 91 Prozent der Befragten würden gerne wissen, "was

szója 91%-a már génmódosított forrásból származik, és amely országot 18 évvel a GM-termékek bevezetése után már Etiópia, Kenya, Mali, Kamerun, és Zambia is megelőzte a törvényi szabályozásban, nem is beszélve az EU-ról, Oroszországról, Kínáról és Brazíliáról.

Amellett, hogy a GMO-k termesztése több vegyszert igényel, tönkretéve a talajt és az élővilágot, egyre több tudományos publikáció mutat rá a génmódosított ételek fogyasztásának rendkívül kockázatos mivoltára, például az emiatt meghurcolt Pusztai Árpád korábbi kutatásai és a mostanában a daganatos patkányok fotóiról elhíresült Séralini-kutatás.³² Ugyan a GMO-k hosszútávon emberekre gyakorolt káros egészségügyi hatásait mindeztáig nem dokumentálták, ez viszont nem jelenti azt, hogy azok biztonságosak lennének.

A javaslat megszavazása döntő fontosságú, precedensértékű lett volna Amerika számára. És mivel kétféle címkét fenntartani költségesebb és bonyolultabb, mint egyet, esélyes, hogy egész Amerikában egységesen bevezették volna.

A címkézés az élelmiszeriparban hiányos transzparencia felé való elmozdulás részeként értelmezhető, amely *hosszútávon további versenyt gerjesztett volna*, végeredményben még több bizalommal, azaz még több profittal kecsegtethette volna a nemzetközi óriásokat is. Annak ellenére, hogy a kapitalizmus elviekben a verseny legnagyobb tisztelője, a vegyipari- és élelmiszeripari óriások rengeteg pénzt, 45,6 millió dollárt öltek³³ a kötelező címkézés elleni kampány finanszírozásába.³⁴ A lejáratos kampány valójában persze nem az egyéni háztartások növekvő költségeiről és a gazdák jogi problémáiról, hanem az említett cégek csökkenő profitjáról, gyengülő üzleti és politikai érdekeik megmentéséről, tehát a globális élelmiszerellátás feletti szinte korlátlan hatalom megőrzéséről szólt.

sie essen". In einem Staat, wo 85 Prozent der gehandelten Mais und 91 Prozent der gehandelten Soja aus GVOs stammen. Dieser Staat wurde 18 Jahre nach der Einführung von GV-Produkten im Hinblick auf die Regulierung von Äthiopien, Kenia, Mali, Kamerun und Sambia vorangegangen, die EU, Russland, China und Brasilien nicht zu erwähnen.

Die GVO-Kulturen erfordern mehr Chemikalien, zerstört die Böden und Biota (Flora und Fauna); daneben weisen eine wachsende Zahl von wissenschaftlichen Publikationen darauf hin, dass die gentechnisch veränderte Lebensmittel ein hohes Risiko in sich haben; wie z.B. die bisherige Forschungen von dem dafür verleumdeten Arpad Pusztai und die derzeitige Photos von der Krebsforschung bei Ratten von Séralini.³¹ Obwohl man bisher noch keine langfristige schädliche Auswirkungen der GVOs auf die Gesundheit des Menschen dokumentiert hat, dies bedeutet nicht, dass es sicher sein würde.

Der Vorschlag wäre entscheidend und ein Präzedenzfall für Amerika. Und weil zwei Arten von Etiketten zu haben ist teurer und schwieriger als nur eine, deswegen wäre es wahrscheinlich in ganz Amerika eingeführt worden.

Die Kennzeichnung kann als Teil einer Entwicklung in die Richtung der fehlenden Transparenz in der Lebensmittelindustrie ausgelegt werden, und hätte langfristig mehr Wettbewerb verursacht, und hätte es letztlich mehr Vertrauen und auch mehr Gewinn für die internationalen Giganten bedeutet. Trotz der Tatsache, dass der Kapitalismus im Prinzip der größte Verehrer des Wettbewerbs ist, haben die Chemie- und Lebensmittelindustrie eine riesen Menge Geld, 45,6 Millionen Dollar³² in die Finanzierung der Kampagne gegen den Kennzeichnungspflicht hineingesteckt.³³ Die Verleumdungskampagnen handelten sich natürlich nicht um die steigenden Kosten der einzelnen Haushalten und der rechtlichen Probleme der Landwirte, sondern um die sinkende Gewinne dieser Unternehmen, die Bergung ihren willenlosen wirtschaftlichen und politischen Interessen, so um die Erhaltung der Macht über die weltweite Nahrungsmittelversorgung.

A Monsanto vezette *ellentábor*³⁵ ennek érdekében olyan *eszközökhöz* nyúlt, amik nem egyszer *felvetik a szövetségi bűncselekmény gyanúját és az alapvető emberi méltóság sárba tiprásának kategóriáit*. Reklámkampányaikban többször állították, hogy az ENSZ egészségügyi szervezete, a WHO szerint a génmódosított élelmiszerek biztonságosak, holott a WHO ilyesmit soha nem jelentett ki.

Postai szórólapjaikon az USA mezőgazdasági minisztériumától, az FDA-tól (*Food and Drug Administration*) idéztek és annak logóját használták fel, holott a FDA mint szövetségi szervezet nem is kommentálhat szavazásra bocsátott javaslatokat, logójának jogosulatlan használata pedig a szándékos félretájékoztatáson túl bűncselekmény, amely miatt lehet, hogy az FBI nyomozást helyezett kilátásba.

Megvették a *legtöbb megyei, helyi napilap* főszerkesztőségi és véleménycikkeit. Ezek a szerkesztőségek már 2008-ban, a – szűk ketrec használatát a tojótúkok, húsborjúk és vemhes sertések esetében megtiltó, – végül elfogadásra került Proposition 2-t is egybehangozóan elutasították.

Most a Proposition 37 kapcsán is ezt tették, legtöbbször az ellenkampány szlogenjeit szó szerint felhasználva. Ezek után kétséges, hogy ezek tényleg csak véleménycikkek voltak-e. Az elvileg *független tudományos szervezetek, egyetemi professzorok*, illetve annak mondott emberek véleményének alkalmazása történt az *American Association for the Advancement of Science*-el, aminek vezetősége egy olyan közleményt adott ki, amely szerint „a GMO-k fogyasztása nem jelent nagyobb egészségügyi veszélyt, mint a hagyományos eljárással termesztett társaié, ezért ennek címkével való propagálása szándékos félrevezetés és pánikkeltés”.³⁶ Ez a minden ellenző cégre is igaz gondolkodás paternalista szemléletmódjával az állampolgárokat jól informált, tudatos döntések meghozatalára képtelen embereknek állítja be, akiknek ezért nincs is joguk a választás szabadságához. Lejárató reklámfilmjeikben többször megjelenik például dr. Henry Miller,³⁷ mint stanfordi professzor, és

Das von Monsanto geführte gegnerischer Lager³⁴ hat deswegen solche Instrumente verwendet, die manchmal den Verdacht auf Begehen von Bundesverbrechen und die Nichtbeachtung der Menschenwürde anlegen können. In ihrer Werbekampagne haben sie wiederholt behauptet, dass die UN World Health Organization, WHO die gentechnisch veränderte Lebensmittel sicher findet, obwohl die WHO so etwas noch nie berichtet hat.

In ihren Prospekten haben sie von dem US Department of Agriculture, die FDA (*Food and Drug Administration*) zitiert und ihre Logo verwendet; obwohl die FDA als Bundeskörper auf die Vorschläge zur Abstimmung kein Kommentar geben konnte; und ist die unberechtigte Verwendung des Logos nicht nur bewusste Fehlinformation, sondern auch ein von FBI zu untersuchende Verbrechen.

Sie kauften die meisten Editorials und Meinungsartikels der wichtigsten lokalen und bundesstaatlichen Zeitungen. Diese Redaktionen haben schon im Jahre 2008 die schliesslich verabschiedete so genannte Präposition 2 – welche die Verwendung von kleinen Käfigen für Legehennen, Kälber und trächtigen Schweinen verboten hat –, ebenfalls einstimmig abgelehnt.

Jetzt haben sie im Fall von `Proposition 37` ebenso getan, und haben öfter die Parolen der Gegenkampagne wort wörtlich verwendet. So ist es zweifelhaft, ob diese Artikeln wirklich nur eigene Meinungen waren. Mit den *American Association for the Advancement of Science* zusammen wurden verschiedene Meinungen von wissenschaftlichen Organisationen, Universitätsprofessoren verwendet; welcher Vorstand solch eine Mitteilung herausgegeben hat: „GVO-Produkten bedeuten keine größere Gefahr für die Gesundheit als die traditionellen Verfahren gewachsen Produkten, deswegen ist die Kennzeichnung von GVOs Einschlag und verursacht Panik.“³⁵ Auch für jedes Gegenfirma geltende, paternalistische Haltung des Denkens stellen die Bürgerinnen und Bürger so ein, als könnten sie keine bewusste Entscheidungen machen und deswegen haben sie kein Recht auf freie Wahl. In den Werbungen von Verleumdungskampagnen

szakértő.³⁸

Az erőszakos lejárató kampány hatására a *Proposition 37* elbukott a népszavazáson, viszont rendkívüli jelentősége nem kérdéses. Civil kezdeményezésként képes volt ötödannyi kampányfinanszírozással a voksolók 47%-át, kb. 4,2 millió embert megszólítani és ráébreszteni arra, hogy a jelenlegi élelmiszerellátás monopol gyakorlata nincs tekintettel sem az emberi, sem az ökológiai szempontokra.

A Proposition 37 és annak tömegeket mozgósító ereje csupán része a *Michael Pollan által is vizionált Food Movement*nek,³⁹ amelyből létrejöhet egy olyan mozgalom, amely a jelenlegi, káros termelési módszerek elutasítása mellett élő, fenntartható alternatívákért képes lehet majd politikai nyomásgyakorlásra is.⁴⁰

Összességében, a kaliforniai választás kapcsán elmondhatjuk, hogy a társadalom tagjainak – a fogyasztóknak – a döntéshozatalban való részvételhez való joguk érvényre jutott, különös tekintettel a népszavazáson résztvevők nagy arányára, – azonban a termékek címkézése által megvalósuló információhoz való joguk nem juthat érvényre, és ez valószínű hosszú távon így is marad.

erscheint mehrmals dr. Henry Miller, als Stanford-Professor und Experte.³⁶

Die aggressiven Verleumdungskampagnen führten dazu, dass die *Proposition 37* gestürzt ist, aber ihre außerordentliche Bedeutung ist nicht fraglich. Als ein Bürgerinitiative war es fähig dazu mit fünfteil so viel Wahlkampffinanzierung, 47% der Wähler, 4,2 Million Menschen daran zu erinnern, dass die monopolistische Praktiken der aktuellen Nahrungsangebot weder die Menschen noch die ökologischen Aspekte berücksichtigen.

Die Proposition 37 mit ihrer Macht der Mobilisierung der Massen ist ein Teil der auch durch *Michael Pollan* vorgesehene *Food Movement*,³⁷ von welcher solch eine Bewegung auftreten kann, die in der Lage ist statt der aktuellen schädlichen Herstellungsmethoden politischen Druck für nachhaltige Alternativen auszuüben.³⁸

Insgesamt können wir sagen, dass das Recht der Mitglieder der Gesellschaft sich in der Entscheidungsfindung zu beteiligen – insbesondere im Hinblick auf den hohen Anteil der Teilnehmer an dem Referendum – durch die Wahlen in Kalifornien zur Geltung gebracht wurde; aber ihres durch Kennzeichnung verwirklichende Recht auf die Information wurde nicht durchgesetzt, und es wird langfristig wahrscheinlich auch so bleiben.

Lábjegyzet

¹ BÁNDI Gy.: *Környezetjog*. Budapest, 2011, Szent István Társulat, 60. p.

² Ahogy Gerd WINTER említette 2012. október 19-én a PPKE JAK Jean Monnet Centre of Excellence Environmental Democracy Conference-en elhangzott, *Theoretical Foundation of Public Participation* című előadásában.

³ FÜLÖP S.: Az aarchusi egyezmény eszméi. *Fundamentum*, 2008/1, 103. p.; forrás (2012.12.20.): *www*.

⁴ LEE M: *EU Regulation of GMOs Law and Decision Making for a New Technology*. Biotechnology Regulation Series, Northampton (MA USA), 2008, Edward Elgar Publishing Limited, 7. p.

Fussnoten

¹ BÁNDI Gy.: *Környezetjog*. Budapest, 2011, Szent István Társulat, S. 60.

² Wie es Gerd WINTER in seiner Vorlesung von *Theoretical Foundation of Public Participation* am 19. Oktober 2012, an der a PPKE JAK Jean Monnet Centre of Excellence Environmental Democracy Conference gesagt hatte.

³ FÜLÖP S.: Az aarchusi egyezmény eszméi. *Fundamentum*, 2008/1, S. 103; abgerufen am (20.12.2012.): *www*.

⁴ LEE M: *EU Regulation of GMOs Law and Decision Making for a New Technology*. Biotechnology Regulation Series, Northampton (MA USA), 2008, Edward Elgar Publishing Limited, S. 7.

⁵ BÁNDI (szerk.): *Az Európai Bíróság környezetjogi ítélkezési gyakorlata*. Budapest, 2008, Szent István Társulat, 193. p.

⁶ Loc. cit.

⁷ Tisztázandó vizsgálódásunk elején a GMO fogalma. A genetikailag módosított szervezetek (GMO-k) olyan élő szervezetek, amelyekben a genetikai örökítő anyagot (DNS-t), a géntechnológia molekuláris módszereivel a természetben elő nem forduló módon változtatták meg. A technológiát gyakran nevezik 'modern biotechnológiának' vagy 'géntechnológiának', néha pedig 'rekombináns DNS technológiának' vagy 'génmódosításnak, génmanipulációnak'. Ezzel a technológiával lehetőség nyílik egy élő szervezet kiválasztott géneinek, génszakaszainak átültetésére egy másik élő szervezetbe, akár nem-rokon fajok esetén is.

⁸ UNESCO *World Heritage Convention*. Forrás (2012.08.20.): *www*.

⁹ *Declaration on the Responsibilities of the Present Generations Towards Future Generations*. 1997. november 12.; forrás (2012.12.20.): *www*.

¹⁰ SHELTON, D.: Az emberiség közös ügye. *Iustum Aequum Salutare*, 2008/3, 239-245. p.

¹¹ Az emberiség közös ügye az egyének összességére vonatkozatható. Ilyen értelmet tulajdoníthatunk az 1907-es Hági Egyezmény preambulumban az ún. Martens-klauszulának, amely az emberiség törvényeire utal. Maga az emberi jogok kérdése is ezzel függ össze. Az emberiség közös ügye együtt értelmezhető, de nem azonosítható a közös örökség gondolatával, hiszen ez nem kötött területhez, egy állam területén kívül is, de belül is értelmezhető. A nemzetközi egyezmények már régtől fogva tartalmaznak utalásokat a 'közös érdekekre', melyek között az emberiség közös ügye kifejezést az 1959-es Antarktisz Egyezmény tartalmazta. Később az Éghajlatváltozási Keretegyezmény is hasonlóan fogalmaz preambulumban.

¹² Lásd a 10. lábjegyzetet.

¹³ a) *Referendum* esetén a népszavazás folyamatban lévő vagy legalábbis a közelmúltban befejezett törvényhozáshoz kapcsolódik: vagy egy az országgyűlés által már elfogadott, de hatályba még nem lépett törvényt bocsátanak népszavazásra, vagy nemrég hatályba lépett törvényről tartanak népszavazást. Eredményét tekintve a referendum lehet az országgyűlés által elfogadott törvény

⁵ BÁNDI (Hrsg.): *Az Európai Bíróság környezetjogi ítélkezési gyakorlata*. Budapest, 2008, Szent István Társulat, S. 193.

⁶ Loc. cit.

⁷ Zu Beginn unserer Untersuchung ist das Konzept der GVO zu klären. Die Gentechnisch veränderte Organismen (GVO) sind Organismen, deren genetisches Erbmateriale (DNA) wurde durch die gentechnische Veränderung von molekularen Methoden so geändert, wie die in der Natur nie vorkommen. Diese Technologie wird oft als 'moderne Biotechnologie' oder 'Gentechnologie', manchmal 'rekombinante DNA-Technologie' oder 'Genmanipulation' genannt. Mit dieser Technologie kommt die Möglichkeit die Gene eines lebenden Organismus in anderen lebenden Organismen umzusetzen, obwohl sie keine verwandten Arten sind.

⁸ UNESCO *World Heritage Convention*. Abgerufen am (20.08.2012.): *www*.

⁹ *Declaration on the Responsibilities of the Present Generations Towards Future Generations*. 12 November 1997; abgerufen am (20.12.2012.): *www*.

¹⁰ SHELTON, D.: Az emberiség közös ügye. *Iustum Aequum Salutare*, 2008/3, S. 239-245.

¹¹ Das gemeinsame Anliegen der Menschheit kann auf alle Personen angewendet werden. Ebenso zu verstehen ist die so genannte Martens Klausel der Haager Konvention von 1907 welcher sich auf die Gesetze der Menschlichkeit bezieht. Selbst die Menschenrechte sind auch damit verbunden. Das gemeinsame Anliegen der Menschheit ist mit dem gemeinsamen Erbe zusammen zu verstehen, aber hat nicht dieselbe Bedeutung, da diese ist nicht unbedingt im Kontext einer Gebiet zu verstehen, man kann es innerhalb und ausserhalb eines Staates verstehen. Internationale Verträge beinhalten Verweise auf das 'gemeinsame Interesse' schon lange, von denen das gemeinsame Anliegen der Menschheit Ausdruck der Antarktis-Vertrags von 1959 genannt hat. Später erschien in der UNFCCC eine ähnlich lautende Präambel.

¹² S. Fussnote 10.

¹³ a) *Referendum* kam in Bezug auf Fortschritte oder zumindest kürzlich abgeschlossenen Gesetzgebung: entweder wurde ein bereits von der Nationalversammlung genehmigte, aber noch nicht in Kraft getreten Gesetz oder Recht zu begeben oder hält man das Referendum von

mege erősítése vagy lerontása (hatályba még nem lépett törvénynél szuszpenzív, felfüggesztő, hatályba lépett törvénynél pedig abrogatív, lerontó joghatással). Így a referendum alapvetően egy a törvényhozást már megjárta norma *utólagos népi megerősítéseként* szolgálhat, elutasítás esetében pedig a *fék* funkcióját tölti be.

b) *Népi kezdeményezés* esetén alapvetően nem egy aktuális törvényhozási folyamathoz kapcsolódik a népszavazás, hanem olyan új kérdésfelvetésről van szó, amely vagy egy viszonylag stabil (egy ideje már hatályos) jogi környezet megváltoztatását tűzi ki célul, vagy szabályozatlan területen kíván normát alkotni, mindkét esetben választópolgári kezdeményezésre. E körbe tartozik az is, ha a kezdeményezés célja nem népszavazás megtartása, csak az, hogy a népképviselőt valamely kérdést a napirendjére tűzzön (napirend meghatározó vagy ún. agenda-kezdeményezés). A népi kezdeményezés tehát alapvetően a *reform eszköze*.

¹⁴ KOMÁROMI L. – PÁLLINGER Z.: *Javaslatok a közvetlen demokratikus intézmények szabályozására, az új alkotmányban*. Forrás (2012.11.15.): *www*.

¹⁵ „XV. CÍM FOGYASZTÓVÉDELLEM 169. cikk (az EKSz. korábbi 153. cikke) (1) A fogyasztói érdekek érvényesülésének előmozdítása és a fogyasztóvédelem magas szintjének biztosítása érdekében az Unió hozzájárul a fogyasztók egészségének, biztonságának és gazdasági érdekeinek védelméhez, valamint a tájékoztatáshoz, oktatáshoz és az érdekeik védelmét célzó önszerveződéshez való jogaik megerősítéséhez.”

¹⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 1830/2003/EK rendelete (2003. szeptember 22.) a géntechnológiával módosított szervezetek nyomon követhetőségéről és címkézéséről és a géntechnológiával módosított szervezetekből előállított élelmiszer- és takarmánytermékek nyomonkövethetőségéről, valamint a 2001/18/EK irányelv módosításáról (11) preambulumi bekezdés.

¹⁷ CSÁK Cs. – JAKAB N.: The Hungarian National Report on Agriculture and the requirements of a sustainable development. *Journal of Agricultural and Environmental Law*, 2012/1, 55. p.

¹⁸ A Régiók Bizottsága véleménye – A tagállamokra a géntechnológiával módosított növények területükön történő termesztése terén ráruházott döntésszabadság 2011/C 104/13.

¹⁹ FODOR L.: *Integratív környezetjog az Európai*

einem Gesetz das kürzlich in Kraft getreten ist. Hinsichtlich des Ergebnisses kann das Referendum das Gesetz von der Nationalversammlung stärken oder entkräften (für die noch nicht in Kraft getretene Gesetze kann es suspensiv, aussetzend sein; wenn das Gesetz schon in Kraft getreten ist, kann es abrogativ sein und die rechtliche Wirkung untergraben. Also im Grunde kann ein Referendum als Bestätigung des Volkes sein; im Fall der Ablehnung gilt es als Bremsfunktion.

b) Volksinitiative bedeutet, dass das Referendum nicht Teil eines tatsächlichen gesetzgeberischen Prozesses ist, sondern es handelt sich um eine ganz neue Frage. Es hat als Ziel, entweder ein relativ stabiles (in Kraft gewesene) rechtliche Umfeld zu ändern, oder sollte in einem unregulierten Bereich ein neues Norm schaffen, und in beiden Fällen wäre es Wählerinitiative. Dazu gehört es auch, wenn das Referendum kein Ziel der Initiative ist, sondern nur dass die Volksvertretung ein Problem in der Tagesordnung vorsieht (sogenannte dominant oder Agenda-Initiative). Die Volksinitiative ist ja im Grunde ein Werkzeug für die Reform.

¹⁴ KOMÁROMI L. – PÁLLINGER Z.: *Javaslatok a közvetlen demokratikus intézmények szabályozására, az új alkotmányban*. Abgerufen am (15.11.2012.): *www*.

¹⁵ EG Vertrag: „Titel XIV (ex-Titel XI) Verbraucherschutz Artikel 153 (ex-Art. 129a)

(1) Zur Förderung der Interessen der Verbraucher und zur Gewährleistung eines hohen Verbraucherschutzniveaus leistet die Gemeinschaft einen Beitrag zum Schutz der Gesundheit, der Sicherheit und der wirtschaftlichen Interessen der Verbraucher sowie zur Förderung ihres Rechtes auf Information, Erziehung und Bildung von Vereinigungen zur Wahrung ihrer Interessen.”

¹⁶ Verordnung (EG) Nr. 1830/2003 des Europäischen Parlaments und des Rates vom 22. September 2003 über die Rückverfolgbarkeit und Kennzeichnung von genetisch veränderten Organismen und über die Rückverfolgbarkeit von aus genetisch veränderten Organismen hergestellten Lebensmitteln und Futtermitteln sowie zur Änderung der Richtlinie 2001/18/EG (11).

¹⁷ CSÁK Cs. – JAKAB N.: The Hungarian National Report on Agriculture and the requirements of a sustainable development. *Journal of Agricultural and Environmental Law*, 2012/1, S. 55.

Unióban és Magyarországon. Miskolc, 2000, Bíbor Kiadó, 150. p.

²⁰ Lásd a 10. lábjegyzet (5) preambulumban bekezdés.

²¹ A *Bölcsőtől a sírig* (angol rövidítése: C2G a *Cradle to Grave* kifejezésből) a rendszertervezés egy bionikus megközelítése, mely az ember által létrehozott ipari természeti folyamatokkal modellezi, az anyagokat táplálékoknak vagy tápanyagoknak fogja fel, amelyek biztonságos, egészséges és zárt rendszerben keringenek. Eszerint az iparnak védenie és gazdagítania kell az ökoszisztémát, miközben a szerves és szervetlen nyersanyagokat olyan módon keringeti, hogy azok kiváló minőségű termékekben öltsenek formát a negatív externáliák kiküszöbölése mellett. Egyszerűen megfogalmazva, a *Bölcsőtől bölcsőig* felfogást egy holisztikus (vagyis mindenre kiterjedő, 'minden összefügg mindennel' alapelvű) rendszernek tekinthetjük, mely a hulladékok kiküszöbölésével kíván javakat (jószágokat) előállítani. Tágabb értelemben a modell nem csak az ipari tervezésre és a termékek előállításra vonatkoztatható, a városi környezetek, épületek, a közgazdaságtan és a szociális rendszerek esetén is alkalmazható.

²² Az Európai Parlament és a Tanács 1829/2003/EK rendelete (2003. szeptember 22.) a géntechnológiával módosított élelmiszerekről és takarmányokról 12. cikk.

²³ Loc. cit.

²⁴ Lásd John Heritage, Pusztai Árpád.

²⁵ Lásd 17. lábjegyzet 12. cikk (3).

²⁶ Lásd 17. lábjegyzet 4. cikk (6).

²⁷ Loc. cit. 5. cikk.

²⁸ Loc. cit. 9. cikk (1).

²⁹ Monsanto, DuPont, DOW, Bayer, BASF, Syngenta.

³⁰ Kraft, Nestlé, Coca-Cola, PepsiCo.

³¹ Ezzel szemben egy hasonló népszavazás esete *Svájcban más kimenettel zárult. Svájcban* 2005. november 27-én az Alkotmány módosításával, a genetikailag módosított növényekre és állatokra vonatkozó *ötéves moratóriumot* szavaztak meg. Az alkotmánymódosítási kezdeményezés népszavazása előtt a moratórium érdekében *széleskörű nemzeti összefogás* született a mezőgazdasági dolgozók érdekképviselői szervezetei, a környezet- és természetvédő civil csoportok, tudósok, a nőmozgalmi és fogyasztóvédelmi szervezetek szoros együttműködése révén. 1000 nemzeti és kanton-szintű parlamenti képviselő lobbizott az ügy

¹⁸ 2011/C 104/13 Stellungnahme des Ausschusses der Regionen „Freiheit der Mitgliedstaaten, über den Anbau von genetisch veränderten Kulturen auf ihrem Hoheitsgebiet zu entscheiden“ (2011/C 104/13).

¹⁹ FODOR L.: *Integratív környezetjog az Európai Unióban és Magyarországon.* Miskolc, 2000, Bíbor Kiadó, S. 150.

²⁰ Siehe Fussnote 10 Erwägungsgrundlage (5).

²¹ Von der Wiege bis zur Bahre (englische Abkürzung C2G das Cradle to Grave Ausdruck): es ist ein das System-Design in Form einer bionischen Ansatz, welcher vom Menschen verursachten Industrie natürliche Prozesse modelliert, Materialien als in einem sicheren, gesunden und geschlossenen System zirkulierenden Nährstoffe oder Nährstoffen sieht. Dementsprechend muss die Industrie das Ökosystem schützen und bereichern, während die organischen und anorganischen Rohstoffen in qualitativ hochwertige Produkte neben die Beseitigung der negative Externalien erscheinen. Einfach ausgedrückt, ist ein Cradle to Grave Ansatz eine ganzheitliche (dh allumfassenden Grundsatz 'mit allem verbunden') Systeme, welche mit der Beseitigung von Abfällen Ware produzieren. In einem weiteren Sinne ist das Modell nicht nur Industrie-Design und Herstellung der Produkte zu verstehen, sondern zu den urbanen Umgebungen, Gebäude, Ökonomie und soziale Systeme ebenfalls angewendet werden können.

²² Verordnung (EG) Nr. 1829/2003 des Europäischen Parlaments und des Rates vom 22. September 2003 über genetisch veränderte Lebensmittel und Futtermittel, Artikel 12.

²³ Loc. cit.

²⁴ S.: John Heritage, Pusztai Árpád.

²⁵ S.: Fussnote 18, Artikel 12 (3).

²⁶ S.: Fussnote 18, Artikel 4 (6).

²⁷ Loc. cit. Artikel 5.

²⁸ Loc. cit. Artikel 9 (1).

²⁹ Monsanto, DuPont, DOW, Bayer, BASF, Syngenta.

³⁰ Im Gegensatz dazu endete ein ähnlicher Fall eines Referendums in der Schweiz mit einem anderen Ergebnis. In der Schweiz wurde im Jahre 2005, am 27. November eine Änderung der Verfassung für die gentechnisch veränderten Pflanzen und Tieren ein fünfjähriges Moratorium

érdekében minden faluban, városban és a városok minden kerületében. Érveik között az szerepelt, hogy sem a svájci parasztnak, sem a fogyasztóknak nem érdeke a GM-fajták termesztése, valamint, hogy a moratórium jobb piaci lehetőséget fog biztosítani a biotermelőknek. Az ilyen típusú győzelem tehát rendkívül ritka és nagy jelentőségű. A végeredmény szerint mind a 26 kantonban az emberek többsége (41,7%-os részvétel mellett az összes szavazók 55,7%-a tette le voksát) az ország GMO-mentessége mellett szavazott. A moratórium azonban nem vonatkozik a kutatásra, a GM-tartalmú élelmiszerekre és takarmányokra. RODICS K.: Rövid beszámoló a GMO termesztésről szóló svájci népszavazás háttéréről és eredményéről. In: DARVAS Béla (szerk.): *A GMO-Kerekasztal üléseinek hozzászólásai*. GMO-Kerekasztal füzetek, No. 4, Budapest; forrás (2012.11.15.): *www*.

³² Forrás (2012.11.16.): *www*.

³³ A legnagyobb befizető a Monsanto 8,1 millió dollárral, de többi géntech ill. vegyipari óriáscég is dollármilliókat fizetett be (a DuPont 5,4 milliót, a BASF, a Bayer, a Syngenta egyaránt 2-2 milliót). A PepsiCo 2,1 millióval, a KraftFoods 1,95 millióval, míg a Coca Cola 1,7 millió dollárral szállt be az ellenkampányba. De a Nestlé se maradt le sokkal maga 1,2 millió dolláros befizetésével.

³⁴ Csak a Monsanto több mint 7 milliót költött a javaslat megállítására, ami nem sokkal marad el a támogatók által összesen gyűjtött 8,7 millió dollártól.

³⁵ Ellenzők: Coca-Cola, PepsiCo, Nestlé, Uncle Ben's, Kellogg's, Del Monte, Candy, Wrigley (rágógumi), Mars Food (Snickers, M&Ms), Hershey Company, Heinz, Godiva Chocolatier, Sunny üdítőitalok, General Mills, ConAgra Foods, JM Smucker. A génpiszkált élelmiszerek címkézése elleni kampányt a Kaliforniai Republikánus Párt is támogatta.

³⁶ A nyilatkozat mögött *Nina Fedoroff* igazgató áll, aki korábban az *Evogene* és *Sigma-Aldrich* biotechnológiai cégeknél dolgozott.

³⁷ Miller valóban stanfordi, de csak azért, mert a konzervatív Hoover Institution – aminek Miller a tagja – irodája a stanfordi campuson van, nem pedig azért, mert Miller jeles tudósként a Stanford Egyetem alkalmazottja volna. Ezért a Stanford el is határolódott és le is vetette a reklámot, de az utána

gestimmt. Um die Verfassung in einem Referendum zu ändern, war bevor das Moratorium eine breite nationale Einheit durch die Zusammenarbeit von Interessenvertretungen, Nichtregierungsorganisationen Umwelt- und Naturschutz, Wissenschaftlern, Verbraucherorganisationen und der ND Frauenbewegung geschaffen. 1000 Nationale und Canton Abgeordnete arbeitete dafür in jedem Dorf, Stadt und Städten in allen Bezirken. Unter den Argumenten war, dass der Anbau von gv-Sorten keine Interesse weder der Schweizer Bauern, noch der Verbraucher sei, und dass das Moratorium eine Chance auf einen besseren Markt für Bio-Produzenten sorgen wird. Diese Arten von Siegen ist extrem selten und ist daher von großer Bedeutung. Das Ergebnis zeigte, dass in alle 26 Kantone die meisten Menschen (41,7% der gesamten Wahlbeteiligung von 55,7% das Land gewählt wurde) non-GMO gewählt hat. Das Moratorium gilt aber für die Forschung an gentechnisch veränderten Lebens- und Futtermitteln nicht. RODICS K.: Rövid beszámoló a GMO termesztésről szóló svájci népszavazás háttéréről és eredményéről. In: DARVAS Béla (Hrsg.): *A GMO-Kerekasztal üléseinek hozzászólásai*. GMO-Kerekasztal füzetek, No. 4, Budapest; abgerufen am (15.11.2012.): *www*.

³¹ Abgerufen am (16.11.2012.): *www*.

³² Den größten Anteil hat Monsanto mit \$ 8,1 Mio., aber auch andere gentech. und Chemieriese haben Millionen von Dollar (5,4 Millionen, DuPont, BASF, Bayer, Syngenta, sowohl 2 bis 2.000.000) eingezahlt. PepsiCo mit 2,1 Millionen, Kraftfoods 1,95 Millionen, während die Coca-Cola 1,7 Millionen Dollar ging in die Gegenkampagne. Aber Nestlé verpasste es auch nicht weit mit ihren \$ 1,2 Millionen Zahlung.

³³ Allein Monsanto hat mehr als 7 Millionen fürs Stoppen der Vorschlag bezahlt. Die Unterstützer haben 8,7 Millionen Dollar zusammengesammelt.

³⁴ Gegner sind: Coca-Cola, PepsiCo, Nestlé, Uncle Ben's, Kellogg's, Del Monte, Candy, Wrigley, Mars Food (Snickers, M&Ms), Hershey Company, Heinz, Godiva Chocolatier, Sunny, General Mills, ConAgra Foods, JM Smucker. Die Gegenkampagne wurde auch durch die California Republic Party unterstützt.

³⁵ Hinter der Aussage stand Direktor *Nina Fedoroff*, die zuvor für die biotechnologische

újából adásba került.

³⁸ Ez a szándékos félrevezetés azonban eltörpül amellet, hogy Miller milyen karriert tudhat maga mögött. 1989 és 1994 között a FDA biotechnológiai irodájának alapító igazgatójaként *rendszeresen ellenezte* a GMO-k biztonsági ellenőrzését. 1993-ban részt vett egy a Philip Morris által pénzelt tudományos szervezet létrehozásában, ami a dohányzás és a rák közötti kapcsolatot igyekezett elmaszatozni. Később a rákot, értelmi fogyatékos-ságot és sérvet okozó *Agent Orange gyomirtó propagálásában* vett részt, majd a malária hatásos ellenszereként a több mint 40 éve betiltott, rendkívül veszélyes DDT rovarirtó újra bevezetése *mellett foglalt állást*. Ellenezte a rákot és hormonális zavarokat okozó BPA kivonását, és szerinte a fukushimai radioaktív sugárzás még *pozitív egészségügyi hatással* is lehetett az ott lakókra. Végül részt vett egy klímaváltozást tagadó, olajcégek által szponzorált tudományos szervezet felállításában is.

³⁹ Forrás (2012.11.14.): *www*.

⁴⁰ Forrás (2012.12.20.): *www*.

Firmen *Evogene* und *Sigma-Aldrich* arbeitete.

³⁶ Diese Bewusste Täuschung ist aber ganz Bagatell, da Miller ein grosse Karriere gemacht hatte. Zwischen 1989 und 1994 hatte er als der Gründer Direktor von der Biotechnologischen Büro der FDA die sicherheitsprüfungen von GVOs regelmässig abgelehnt. Im Jahre 1993 hat er an einer von Philip Morris untergestützten wissenschaftlichen Institutgründung Teil genommen, welcher die Zusammenhang zwischen der Rauchung und der Krebs bestreitet. Später hat er an der Werbung von Krebs-, geistliche Retardierung-, Herniend-verursachenden Agent Orange Teil genommen. Dann er hat für den mehr als 40 Jahre verbotene Pestizid DDT als ein wirksames Heilmittel gegen Malaria Partei ergreifen. Er war Gegner der Rückzug von Krebs und Hormonprobleme verursachende BPA; und hat gesagt, dass die Strahlung von Fokushima auch positive gesundheitliche Auswirkungen für die Einwohner haben kann. Schliesslich nahm er an der Gründung von einer Klimawandel Denier und durch Ölfirmen gesponserte Institut Teil.

³⁷ Abgerufen am (14.11.2012.): *www*.

³⁸ Abgerufen am (20.12.2012.): *www*.

